

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันหยุดพิเศษที่ 22 มีนาคม 2544

Globalisation vs. Anti-Globalization

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

โลกาภิวัตน์เป็นวาทกรรมสำคัญในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ส่วนสำคัญเป็นเพราะกระบวนการโลกาภิวัตน์ขยายตัวอย่างกว้างขวางและรวดเร็วในช่วงเวลาดังกล่าวนี้

โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการเชื่อมโยงส่วนต่างๆของโลกเข้าด้วยกัน การเชื่อมโยงดังกล่าวนี้ในเบื้องต้นอาศัยการสร้างเครือข่ายการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ครั้นเมื่อประเทศต่างๆดำเนินนโยบายเสรีนิยมทางการเงิน ตลาดการเงินของประเทศต่างๆผูกเข้ากับตลาดการเงินระหว่างประเทศ ด้วยเหตุดังนี้ การขยายตัวของตลาดการเงินระหว่างประเทศจึงส่งผลกระทบต่อเติบโตของกระบวนการโลกาภิวัตน์ กระบวนการนี้ทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ได้รับการเสริมส่งอย่างสำคัญจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงสามทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 20

โลกาภิวัตน์จะขยายตัวอย่างกว้างขวางและรวดเร็วก็ต่อเมื่อประเทศต่างๆดำเนินนโยบายเสรีนิยม ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม หากปราศจากนโยบายเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของการค้า การลงทุน และการเงินระหว่างประเทศจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า หากปราศจากนโยบายเสรีนิยมทางการเมือง ประชาชาติไม่มีประชาธิปไตย ประชาชนถูกกีดรอนสิทธิและเสรีภาพ รวมตลอดจนการมีส่วนร่วมในการกำหนดชะกรรมของตนเอง หากปราศจากนโยบายเสรีนิยมทางวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมของชาติต่างๆจะมีอย่างจำกัด การถ่ายทอดวัฒนธรรมข้ามชาติเผชิญทำนบกีดขวาง ในประการสำคัญ กระบวนการแปรวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (Commodification) จะเป็นไปอย่างเชื่องช้า ซึ่งมีผลต่อการเติบโตของทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) โดยตรง

ประเทศมหาอำนาจได้ประโยชน์จากกระบวนการโลกาภิวัตน์ ด้วยเหตุดังนั้น จึงพยายามผลักดันให้กระบวนการโลกาภิวัตน์ขยายตัว ในกรณีนี้ ประเทศมหาอำนาจอาศัยองค์การโลกบาลเป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่ลัทธิเสรีนิยม (Liberalism) และลัทธิเสรีนิยมสมัยใหม่ (Neo-Liberalism) ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และองค์การการค้าโลกมีบทบาท

สำคัญในการผลักดันให้ภาคีสมาชิกดำเนินนโยบายเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ ทั้งด้านการค้า การลงทุน และการเงินระหว่างประเทศ ทั้งนี้ด้วยการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยม และบังคับให้ภาคีสมาชิกปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าวนี้

การก่อตัวของฉันทมติแห่งวอชิงตัน (Washington Consensus) นับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมสมัยใหม่ ฉันทมติแห่งวอชิงตันนำเสนอกรอบนโยบายชุดเสรีนิยม (Policy Menu) เพื่อเกื้อหนุนการเติบโตของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ด้วยการ ‘ล้างสมอง’ พลโลกเพื่อให้เห็นดีเห็นงามว่า หากปราศจากการปรับนโยบายสู่แนวทางเสรีนิยม การปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจ (Economic Policy Reform) มิอาจเกิดขึ้นได้ในทำนองเดียวกัน หากไม่เดินแนวทางเสรีนิยม การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (Structural Adjustment) มิอาจเป็นไปได้

แม้ในชั้นแรกฉันทมติแห่งวอชิงตันจะจำกัดการนำเสนอเฉพาะนโยบายเศรษฐกิจ แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2530 ฉันทมติแห่งวอชิงตันก็ขยายไปสู่ประเด็นทางการเมืองการปกครอง ทั้งในเรื่องธรรมาภิบาล (Good Governance) และเรื่องสิทธิมนุษยชน รวมถึงลดจรรยาบรรณการปรับระบอบการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย (Democratization)

ในด้านหนึ่ง ฉันทมติแห่งวอชิงตันมิได้หยุดนิ่ง หากแต่มีพลวัต ในอีกด้านหนึ่ง ฉันทมติแห่งวอชิงตันมีกระบวนการโลกาภิวัตน์ อันเป็นเหตุให้นโยบายเสรีนิยมทางเศรษฐกิจกลายเป็นนโยบายหลักของประเทศต่างๆ แม้ในชั้นแรกกระบวนการโลกาภิวัตน์ของฉันทมติแห่งวอชิงตันจะเป็นการแผ่อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมสมัยใหม่จากโลกที่หนึ่งไปสู่โลกที่สาม แต่ภายหลังจากกำแพงเบอร์ลินพังทลายและอาณาจักรโซเวียตล่มสลายนับตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา ฉันทมติแห่งวอชิงตันก็แผ่อิทธิพลเข้าสู่โลกที่สอง มนุษยพิภพนี้ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยอาศัยเครือข่ายการค้า การลงทุน การเงิน และเทคโนโลยีระหว่างประเทศ ประเทศในโลกที่สองพากันเข้าแถวสมัครเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ด้วยเหตุดังนี้ ฉันทมติแห่งวอชิงตันจึงค่อยๆ แปรสภาพเป็นฉันทมติแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษยพิภพ (One World Consensus)

แต่ผู้คนในมนุษยพิภพมิได้เห็นดีเห็นงามกับโลกาภิวัตน์และฉันทมติแห่งวอชิงตันไปเสียทั้งหมด กลุ่มคนที่ต่อต้านโลกาภิวัตน์และต่อต้านฉันทมติแห่งวอชิงตัน ซึ่งมีนัยรวมไปถึงการต่อต้านกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก และองค์การการค้าโลกด้วย เริ่มมีการ

จัดตั้งและผนึกกำลังอย่างเข้มแข็ง องค์การจัดตั้งที่ต่อต้านกระแสโลกเหล่านี้เริ่มจัดการประชุมประจำปีคู่ขนานไปกับการประชุมประจำปีของกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก โดยที่ต่อมามีการจัดการประชุมประท้วงและต่อต้านองค์การโลกบาลเหล่านี้ ดังการประชุม WTO ณ นคร Seattle ปลายปี 2542 การประชุม UNTAD ณ กรุงเทพฯ ปี 2543 การประชุม ADB ณ นครเชียงใหม่ ปี 2543 และการประชุม World Economic Forum ณ นคร Davos ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ปลายเดือนมกราคม 2544 เป็นต้น

องค์การประชาชนที่ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์มาจากทุกกลุ่มประเทศ มีจำเพาะโลกที่สาม หากรวมโลกที่หนึ่งและโลกที่สองด้วย องค์การเหล่านี้มีความเห็นว่า โลกาภิวัตน์มิได้เป็นมิตรต่อคนจน มิได้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ มิได้เป็นมิตรกับสถาบันครอบครัว และมีได้เป็นมิตรกับวัฒนธรรมแห่งชาติ

กลุ่มคนที่ยุชาโลกาภิวัตน์เสนอเหตุผลว่า โลกาภิวัตน์ก่อเกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นประโยชน์แก่คนจน คนกลุ่มนี้อ้างงานวิจัยจำนวนมากที่พบข้อเท็จจริงว่า ในประเทศที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจยาวนาน จำนวนคนจนจะลดลง ธนาคารโลกถึงกับประเมินค่าขวัญบน Web Site (www.worldbank.org) ว่า Growth is good for the poor. โดยที่กลุ่มคนที่ต่อต้านโลกาภิวัตน์มิได้เชื่อคำขวัญดังกล่าวนี้

หากมั่นใจยอมรับว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นประโยชน์ต่อคนจน แต่ผลพวงของการเติบโตทางเศรษฐกิจมิได้มีการกระจายอย่างเสมอภาค ในกรณีของประเทศไทย การกระจายรายได้ของครัวเรือนมีแนวโน้มเลวลงตามกาลเวลา ในสังคมเศรษฐกิจโลก ความแตกต่างในด้านฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่างๆมีมากขึ้น

จากการศึกษาของศาสตราจารย์แองกัส แมดดิสัน (Augus Maddison) ในปี พ.ศ. 2363 รายได้ถัวเฉลี่ยของกลุ่มประเทศร่ำรวยที่สุด 20 ประเทศแรก คิดเป็นสองเท่าของกลุ่มประเทศยากจนที่สุด สัดส่วนนี้เพิ่มเป็น 4 เท่าในปี 2443 20 เท่าในปี 2503 และ 40 เท่าในปี 2543 งานวิจัยของธนาคารโลกเรื่อง "True World Income Distribution, 1988 and 1993" โดย Branko Milanovic (1999) พบว่า ความไม่เสมอภาคในการกระจายรายได้ระหว่างประเทศต่างๆในมนุษย์พิภพเลวลงระหว่างปี 2531 – 2536

หากโลกาภิวัตน์หนุนเนื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ที่ได้จากโลกาภิวัตน์มิได้ตกแก่ประเทศต่างๆอย่างเท่าเทียมกัน โดยที่กลุ่มประเทศร่ำรวยได้ส่วนแบ่งผลประโยชน์มากกว่ากลุ่มประเทศยากจน อันเป็นเหตุให้ความแตกต่างในด้านฐานะทางเศรษฐกิจ

ระหว่างประเทศต่างๆมีมากขึ้น กลุ่มที่ต่อต้านโลกาภิวัตน์เชื่อว่า ความแตกต่างดังกล่าวนี้เป็นผลจากการดำเนินนโยบายเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ โดยที่ประเทศมหาอำนาจสามารถเข้าถึงตลาดของประเทศยากจน สามารถหาประโยชน์จากความหลากหลายด้านชีวภาพในประเทศยากจน สามารถดึงดูดแรงงานไร้ฝีมือและชนชั้นมันสมองจากประเทศยากจน (โดยที่ไม่ต้องการดึงดูดแรงงานไร้ฝีมือ) และสามารถขาย 'ความคิด' และเทคโนโลยีแก่ประเทศยากจน (โดยที่ไม่ต้องการถ่ายทอดเทคโนโลยี)

ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโลก ช่วงที่กระบวนการโลกาภิวัตน์ขยายตัวอย่างรวดเร็วมักจะเป็นช่วงเวลาที่การกระจายรายได้ระหว่างประเทศต่างๆเลวลง ดังเช่นช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องถึงทศวรรษแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ให้บทเรียนสำคัญแก่เราว่า ความไม่เท่าเทียมกันในการแบ่งปันผลประโยชน์จากโลกาภิวัตน์นำมาซึ่งนโยบายที่มีผลในการทำลายเครือข่ายโลกาภิวัตน์ ความเข้มข้นในการแข่งขันในตลาดสินค้า นำมาซึ่งสงครามการค้า ประเทศต่างๆพากันสร้างกำแพงภาษีเพื่อปกป้องอุตสาหกรรมและการผลิตภายในประเทศ สงครามการค้าในทศวรรษ 2460 นำมาซึ่งภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ (The Great Depression) ในทศวรรษ 2470

โลกาภิวัตน์จะยังคงเป็นวาทกรรมสำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 21 การห้ามนั้นระหว่างกลุ่มบุชโลกาภิวัตน์กับกลุ่มต่อต้านโลกาภิวัตน์จะทวีความเข้มข้นและรุนแรงมากขึ้น การต่อสู้ดังกล่าวนี้โดยพื้นฐานเป็นการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ กลุ่มคนที่บุชโลกาภิวัตน์ได้เลื่อมใสเฉพาะแต่ลัทธิเสรีนิยมสมัยใหม่เท่านั้น หากยังมีศรัทธาในระบบทุนนิยมโดยพื้นฐานอีกด้วย ในขณะที่กลุ่มผู้ต่อต้านโลกาภิวัตน์มิได้ยึดถือระบบทุนนิยมเป็นโลกพระศรีอารีย์

ตราบเท่าที่กระบวนการโลกาภิวัตน์มิได้ปรับตัวไปในทางที่เป็นมิตรกับคนจน เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นมิตรกับสถาบันครอบครัว และเป็นมิตรกับวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ และตราบเท่าที่ผลพวงของโลกาภิวัตน์มิได้มีการแบ่งปันกันอย่างเสมอภาคระหว่างประเทศต่างๆในสังคมเศรษฐกิจโลก และระหว่างกลุ่มชนต่างๆภายในสังคมเศรษฐกิจแต่ละประเทศ กระแสการต่อต้านโลกาภิวัตน์จะยังคงดำรงอยู่ต่อไป โดยที่ทวีความเข้มข้นด้วย หากกลุ่มคนที่ผลักดันกระบวนการโลกาภิวัตน์ยังไม่ผ่อนปรนและปรับตัว สังคมเศรษฐกิจโลกอาจต้องเผชิญกับสภาวะการสลายตัว (Global Economy Disintegration) ดังที่เคยปรากฏมาแล้วในช่วงสามทศวรรษก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง